

Türkiye’de Ergenlik Döneminde Bağımlılıkla Mücadele Konusunu Ele Alan Çalışmaların İncelenmesi: Teknoloji ve Madde Bağımlılıkları

Review of Studies Addressing the Issue of Fighting Addiction During Adolescence in Türkiye: Technology and Substance Addiction

Gül Kadan ¹ , Neriman Aral ²

1. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı

2. Ankara Üniversitesi, Ankara

Abstract

The aim of the research is to examine the studies carried out on substance and technology addiction in Türkiye in recent years, by taking them together. Document analysis technique, one of the qualitative research methods, was used in the research. Research on the practices carried out between January 1st 2010 and March 1st 2023 in the fight against substance and technology addiction in Türkiye was examined. In the research where 76 articles and theses were examined, it was determined that the studies were mostly theses (n = 40), were conducted in 2018 and 2021 (n = 14), and were carried out on an experimental basis (n = 26). As a result of the research, it was determined that the publications examined were mostly conducted abroad to combat substance addiction and cyberbullying addiction, to determine protective and preventive factors, and to determine the effectiveness of the applied psychoeducation program. In the reviewed publications, it was determined that the emphasis was on protective and preventive services at the local level in the fight against addiction, multidisciplinary studies were carried out, and results were reached that the applied trainings were effective in reducing addiction. Based on the findings obtained from the research, suggestions were made that different educational models should be integrated and implemented, experimental and longitudinal studies should be included in the fight against substance addiction, interventions that include the entire environment of the adolescent child should be implemented more, and parents should be supported.

Keywords: Adolescence, addiction, struggle with addiction

Öz

Araştırmada son yıllarda Türkiye’de madde ve teknoloji bağımlılığına yönelik gerçekleştirilen çalışmaların bir arada ele alınarak incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiz tekniği kullanılmıştır. Türkiye’de madde ve teknoloji bağımlılığıyla mücadelede 1 Ocak 2010-1 Mart 2023 tarihleri arasında yapılan uygulamaların ele alındığı araştırmalar incelenmiştir. 76 makale ve tezin incelendiği araştırmada, çoğunlukla tez olduğu (n=40), 2018 yılında ve 2021 yılında yapıldığı (n=14), ve deneysel boyutta (n=26) gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Araştırma sonucunda incelenen yayınların en fazla oranda madde bağımlılığının yurtdışında hangi oranda görüldüğü ve bu bağımlılıkla mücadele yöntemleri ve internet bağımlılığıyla mücadelede yapılanlar, koruyucu ve önleyici faktörlerin belirlenmesi, uygulanan psikoeğitim programının etkililiğinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirildiği belirlenmiştir. İncelenen yayınlarda bağımlılıkla mücadelede yerel düzeyde koruyucu ve önleyici hizmetlere ağırlık verildiği, multidisipliner çalışmaların yapıldığı ve uygulanan eğitimlerin bağımlılığın azaltılmasında etkili olduğu yönünde sonuçlara ulaşıldığı saptanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak, farklı eğitim modellerinin bütünleştirilerek uygulanması, madde bağımlılığıyla mücadelede deneysel ve boylamsal çalışmalara yer verilmesi gerektiği, ergenlik dönemindeki çocuğun tüm çevresini dâhil edecek müdahalelerin daha fazla uygulanması gerektiği ve ebeveynlerin desteklenmesinin gerektiğine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Ergenlik dönemi, bağımlılık, bağımlılıkla mücadele

Correspondence / Yazışma Adresi: Gül Kadan, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, Çankırı, Türkiye **E-mail:** gulkadan@gmail.com

Received /Gönderilme tarihi: 05.02.2024 **Accepted /Kabul tarihi:** 19.03.2024

Giriş

Bağımlılık yaş fark etmeksizin tüm bireylerde ortaya çıkabilen bir durum olarak ele alınabilir. Bağımlılık en genel anlamda, bireysel, genetik ve çevresel faktörlerin bir arada olduğu ve kişinin davranışsal, duygusal ve psikolojik anlamda örselenmesi ile devam eden bir süreç olarak ele alınarak tanımlanabilir (1,2). Bağımlılık tanımında da görüldüğü gibi bağımlılık belirli bir duruma ya da olaya, farklı türlere yönelik olarak da ortaya çıkabilmektedir. Çok eski zamanlardan itibaren sigara, alkol bağımlılıkları olduğu ve buna uyuşturucu madde bağımlılığının eklendiği bilinmektedir (3). Günümüzde ise bu bağımlılıklara teknoloji bağımlılıkları, dijital oyun bağımlılıkları, internet bağımlılığı, akıllı cep telefonu bağımlılığı gibi bağımlılık çeşitleri girmekte, bu bağımlılıklarla paralel olarak da sanal zorbalık adeta bir çığ gibi büyümektedir (4-7).

Bağımlılıkta genel anlamda başlangıçta bir kereden bir şey olmaz düşüncesi giderek artmakta, bu davranışın durdurulamaması sonucunda birtakım istenmeyen sonuçlar da ortaya çıkabilmektedir. Bu sonuçların neler olduğuna bakıldığında ise, kişinin günlük hayatını devam ettirmekte zorluk yaşaması, psikolojik problemlerin ortaya çıkması, çevresinden soyutlanması, giderek yalnızlaşması, bağımlılık yapacak durum ya da olaydan uzaklaştığında fiziksel semptomların ortaya çıkması olarak özetlenebilir. Özellikle bu istenmeyen sonuçlarla bağlantılı olarak da fiziksel ve psikolojik bağımlılık türleri sıklıkla yaşanır hale de gelmektedir. Fiziksel bağımlılık, kullanılan madde/durum/olaya karşı geliştirilen ve ifade edilen duruma yönelik olarak hissedilen aşırı bir istek olarak tanımlanmaktadır. Psikolojik bağımlılık ise, kişinin kendisini tatmin etmesi ya da günlük işlerini devam ettirebilmesi amacıyla madde/durum/olaya karşı geliştirilen güçlü bir istek olarak ele alınarak açıklanmaktadır (8). Bireyde gelişen fizyolojik ve psikolojik bağımlılık sonucunda ise birey günlük mesleki ve akademik becerilerinden uzaklaşmakta, yalnız kalmak istemekte, günün büyük bir bölümünü bağımlılık yapıcı olay/durum/madde ile birlikte geçirmek istemekte, bunun sonucunda ise sağlık durumu gittikçe olumsuz yönde etkilenebilmektedir (9-13). Ergenlik döneminde bulunan çocuklar, gelişimsel özellikleri açısından ele alındığında ise bağımlılığa yönelik daha fazla risk altında oldukları ifade edilebilir. Hayatın önemli ve özel dönemlerinden biri olan ergenlik döneminin önemli özelliği olan benmerkezcilik, hayali seyirci kavramları ergenin göz önünde olmak istemesine neden olmaktadır. Bu durum ergende baskı oluşturabilmekte, ergen baskı sonucunda da riskli davranışlara yönelebilmektedir. Akranlarına yönelen ergenler akran grubuna girebilmek için kendisine yabancı olan fikir ve davranışları benimsemekte, bu davranışları içselleştirerek bağımlılığa doğru ilerlemektedir (14-16).

Ergenlik döneminde bağımlılıkla ilgili sorunların en aza indirilmesi için bağımlılıkla mücadele edilmesi gerekmektedir. Bağımlılıkla mücadele, bireyin nesneden uzaklaştırılmasını, bu nesneye başlamadan önce yapılan bilgilendirme ve eğitimleri, bireyi ve çevresini bir arada ele alarak rehabilitasyon ve korunmayı sağlayan hizmetler bütünü olarak tanımlanmaktadır (17). Bu kapsamda bağımlılıkla mücadele; bağımlılık yaratacak nesnelere yönelik tüm toplumda atılacak adımlar, yapılması ve yapılmaması gerekenlerin bir arada ele alınarak incelendiği bir süreç olarak da ifade edilebilir (18). Ancak bağımlılık tek bir nesneye yönelik olmamakta, genellikle bir bütün olarak ortaya çıkmakta ve yaygınlaşmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalarda madde bağımlılığı ile teknoloji bağımlılığının bir arada görüldüğüne yönelik sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırmalarda, özellikle teknoloji karşısında madde kullanım oranının üçte bir oranında arttığı ve bunun sonucunda her iki bağımlılık türünün bir arada görüldüğüne yönelik bulgulara ulaşılmıştır (19-22). Bu nedenle bağımlılıkla mücadelede tüm bağımlılıkların ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda ise bağımlılıklarla mücadelenin incelendiği çalışmaların sınırlı olduğu ve özellikle teknoloji bağımlılığında tek bir alana yönelim olduğu da görülmektedir (23-30). Bu nedenle araştırmada Türkiye’de ergenlik döneminde bağımlılıkla mücadele konusunda ele alınan çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Böylelikle, ileride yapılacak araştırmalarda bağımlılıkla mücadelede bütünleştirilmiş bir yaklaşımın gerçekleştirileceği ve bu sayede de bağımlılığın azaltılacağı, ifade edilenler göz önüne alınarak da araştırmanın alan yazına katkısının olacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiz tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi,

belirlenen bir konu hakkında yapılan araştırmaların toplu halde bir arada ele alınmasını gerektiren bir yöntem olduğundan (31), ergenlik döneminde bağımlılıkla mücadelede yapılanların incelenmesi için doküman analiz tekniği kullanılmıştır.

Tablo 1. Veri kaynaklarının dâhil edilme ve hariç tutulma kriterleri

Araştırmaya Dâhil Edilme Kriterleri	Araştırmadan Hariç Tutulma Kriterleri
Son yıllarda (2010-2023) yapılan yayınlar, tez/makale, ergenlik dönemindeki çocuklar, bu çocukların ebeveynleri, öğretmenleri, sosyal destek sistemleri, madde bağımlılığı ve teknoloji bağımlılığı ile mücadele yöntemleri	Okul öncesi dönem, ilköğretim, genç yetişkinlik döneminde bağımlılıkla mücadele, kongrede tam metin, kitap, kitap bölümü, madde ve teknoloji bağımlılığı nedenleri ve etkileyen faktörler

Veri Kaynakları

Araştırmada Türkiye’de ergenlik döneminde bağımlılıkla mücadelede nelerin yapıldığının belirlenmesi amacıyla Türkiye’de yapılan çalışmalar incelenmiştir. İncelenen yayınlarda, araştırmacıların yurtdışında ergenlik döneminde bağımlılıkla mücadele konusunda neleri inceledikleri görülmüştür. Ancak araştırmanın amacı gereği Türkiye’de yapılan araştırmalar bir arada ele alınmıştır. Araştırmada veri tabanı olarak “Google Akademik” ve “YÖK Ulusal Tez Merkezi” kullanılmıştır. Bu kapsamda veri tabanlarına 1 Ocak 2010- 1 Mart 2023 tarihlerine yönelik “Ergenlik dönemindeki madde bağımlılığına yönelik mücadele yöntemleri” ve “Ergenlik dönemindeki teknoloji bağımlılığına yönelik mücadele yöntemleri” anahtar kelimeleri yazılmıştır. Anahtar kelimelerde arama yapılırken, madde bağımlılığı ile mücadele yöntemlerinde, alkol, sigara ve uyuşturucu bağımlılığı ile mücadele yöntemleri ele alınırken, teknoloji bağımlılığında, oyun bağımlılığı, internet bağımlılığı, akıllı cep telefonu bağımlılığı ile mücadele konularına yer verilmiştir. Araştırmaya dâhil edilme kriterleri ve araştırmadan hariç tutma kriterleri Tablo 1’de verilmiştir. Tablo 1’de de görüldüğü gibi araştırmaya dahil etme kriteri olarak son yıllarda yapılan çalışmaların incelenmesi amacıyla 2010 yılından sonra yapılan ve 2023 tarihine kadar olan çalışmalardan tez/makale olma, ergenlik dönemindeki çocuklar ve bu çocukların ebeveynleri ve öğretmenlerine yönelik yapılmış çalışma olma, madde bağımlılığı ve teknoloji bağımlılığı ile mücadele yöntemleri olma şeklinde belirlenmiştir. Araştırmada hariç tutma kriterleri ise, okul öncesi dönem, ilköğretim, geç yetişkinlik, yetişkinlik döneminde bağımlılıkla mücadele, kongre, kitap bölümü ve kitap, madde ve teknoloji bağımlılığı nedenleri ve etkileyen faktörlere yönelik çalışmalar olarak belirlenmiştir. Belirlenen arama kriterlerine bağlı olarak 76 makale ve teze ulaşılmıştır. Araştırmada yer verilen çalışmalar Ek-1 de verilmiştir. Araştırmada incelemeye alınan yayınların %46,7’sinin makale (n=36), %35,1’inin yüksek lisans tezi (n=27) ve %16,9’unun doktora tezi (n=13) olduğu belirlenmiştir. Çalışmaların genelde 2018 (%18,2, n=14) ve 2021 (%18,2, n=14) yıllarında yapıldığı, çalışmalarda deneysel yöntemin (%33,8, n=26) kullanıldığı görülmektedir.

Uygulama

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen “Yayın İnceleme Formu” kullanılmıştır. Bu formda yayınların türü, yapıldığı yıl, çalışma grubu ve hangi yöntemin kullanıldığı, çalışmaların amaç ve sonuçlarının ne olduğuna yönelik bilgiler bulunmaktadır. Veri toplama araçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Araştırmada veriler “Google Akademik” ve “YÖK Ulusal Tez Merkezi” veri tabanları aracılığıyla 1-31 Aralık 2023 tarihleri arasında toplanmıştır. Bu kapsamda “Google Akademik” veri tabanına “Ergenlik dönemindeki madde bağımlılığına yönelik mücadele yöntemleri”, “Ergenlik Dönemindeki teknoloji bağımlılığına yönelik mücadele yöntemleri” anahtar kavramları yazılmıştır. Belirtilen anahtar kelimelerde “Ergenlik Döneminde Madde Bağımlılığı ile Mücadele” adı altında 19 sonuç bulunmuş, “Ergenlik Döneminde Teknoloji Bağımlılığı ile Mücadele” adı altında 23 sonuç bulunmuştur. YÖK Ulusal Tez Merkezindeki veri tabanına ise yine aynı şekilde “Ergenlik döneminde madde bağımlılığı ile mücadele” ve “ergenlik döneminde teknoloji bağımlılığı ile mücadele” anahtar kelimeleri yazılmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezinde, “Ergenlik döneminde madde

bağımlılığı ile mücadele” adı altında 14 teze ulaşılmış, “Ergenlik döneminde teknoloji bağımlılığı ile mücadele” adı altında 27 tez bulunmuştur. Araştırmada makaleler içinde kitaplar, kitap bölümleri ve kongreler kapsam dışı bırakılmıştır. Belirtilen kriterler göz önüne alındığında, makalelerden 5 tanesinin madde ve teknoloji bağımlılığına, tezlerden ise 1’nin madde ve teknoloji bağımlılığına ait olduğu tespit edilmiştir. İfade edilen bu tezler ve makalelerin ise ergenlik döneminde bağımlılıkla mücadele konusunu ele almadığı ve hariç tutulma kriterlerinde yer aldığı için araştırma kapsamında, araştırmanın amacı doğrultusunda çıkarılmıştır. Bu kapsamda çalışma 37 makale ve 39 tez olmak üzere toplam 76 yayınlı gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamına alınan yayınlar amaç ve sonuçları doğrultusunda incelenmiştir.

Tablo 2. Veri kaynaklarına yönelik dağılımlar

Özellikler	f	%
Yayının Türü		
Makale	36	46,7
Yüksek lisans tezi	27	35,1
Doktora tezi	13	16,9
Yayının Yılı		
2010	2	2,6
2013	3	3,9
2014	2	2,6
2015	4	5,2
2016	3	3,9
2017	3	3,9
2018	14	18,2
2019	8	10,4
2020	9	11,7
2021	14	18,2
2022	5	6,9
2023	9	11,7
Çalışma Grubu		
Ergenlik dönemi	43	53,9
Doküman analizi	21	25,9
Erken ergenlik	6	7,4
Ebeveynler	6	7,4
Öğretmen	3	3,7
Uzmanlar	1	1,2
Polis	1	1,2
Yöntem		
Nitel- Deneysel	26	33,8
Nitel Doküman	20	25,6
Nitel Tarama	16	20,8
Nitel Fenomonoloji	9	11,7
Paralel Yakınsayan Karma	4	5,2
Durum Çalışması	1	1,3
Nitel Betimsel	1	1,3

Veri Analizi

Araştırmada, yayınların özelliklerine yönelik frekans ve yüzde değerleri alınmıştır. Araştırmanın amaç ve

sonuçlarına yönelik içerik analiz formu oluşturulmuş, kategori ve alt kategoriler belirlenmiştir. İçerik analiz formu alanında uzman olan öğretim üyelerinin görüşüne sunulmuş ve alınan dönütlere yönelik olarak içerik analiz formu düzenlenmiştir. İçerik analiz formu doğrultusunda incelenen yayınlar amaç ve sonuçlara göre gruplandırılmıştır. Çalışmaya dâhil edilen yayınların amaçları ve sonuçları; farklı eğitim modellerinin incelenmesi, önleyici stratejiler ve bağımlılıkla mücadelede uygulanan programların etkisinin belirlenmesi olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. Kategoriler, incelenen yayınlara yönelik olarak bağımsız iki araştırmacı tarafından kodlanmıştır. Bağımsız araştırmacılar arası güvenilirlik %100 olarak bulunmuştur.

Bulgular

Araştırmada amaçlar ve sonuçlar üç kategoride toplanmıştır.

Farklı Eğitim Modellerinin İncelenmesi

Bağımlılığı önlemeye yönelik farklı eğitim modellerinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırmalarda; yurt dışı madde bağımlılığıyla mücadele programları (n=2) ve siber zorbalığa yönelik programlar (n=2) incelenmiştir. Bunları ise sırayla yurt içi ve yurt dışı madde bağımlılığı ile mücadele programları (n=1), güncel tedavi yaklaşımları (n=1), denetimli serbestlik programı (n=1), bağımlılıkla mücadele eğitimi (n=1) izlemiştir.

Farklı eğitim modellerinin incelenmesine yönelik araştırmaların sonuçları incelendiğinde; en fazla oranda yerel düzeyde koruyucu ve önleyici hizmetlere ağırlık verildiği (n=9) bulunmuştur. Bu oranı sırasıyla, psikoeğitim programlarının geliştirilmesi gerektiği (n=2), yerel yönetimlere bağlı olarak açılan merkezlerin ve bağımlılıkla mücadelede uygulamaların yetersiz olduğu (n=2), çalışmaların sistematik- davranışçı tedavi çerçevesinde yoğunlaştığı (n=1), medya okuryazarlığı programının geliştirilmesi (n=1) gerekliliği izlemiştir. Farklı eğitim modellerinin incelendiği çalışmaların amaçlarına ve sonuçlarına yönelik örnekler Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Farklı eğitim modellerinin incelendiği çalışmaların amaçlarına ve sonuçlarına yönelik örnek araştırmalar

Farklı Eğitim Modellerinin İncelenmesi Amacına Yönelik Örnekler		
Yazar	Yıl	Amaç
İşmen Gazioğlu E, Canel AN,	2018	Araştırmacılar madde bağımlılığının önlenmesinde kullanılan aile becerileri eğitimi programının etkisinin olup olmadığını belirlemeyi amaçlamışlardır
Tırışka, M, Çetin YA, Onnar N, Cömert IT,	2015	Madde bağımlılığında kurtulma ve nüksü önleme stratejilerinde bilinçli farkındalık uygulamalarının etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır.
Yılmış G,	2019	Türkiye Bağımlılıkla Mücadele eğitim programının, internet ve tünü bağımlılığının azaltılmasında etkili olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır.
Farklı Eğitim Modellerinin İncelenmesine Ait Sonuçlara Yönelik Örnekler		
Yazar	Yıl	Sonuç
Bulut T, Yeşilkayalı E,	2020	Madde bağımlılığının önlenmesinde, çok sistemli bir yapının oldukça etkili olduğunu ifade etmişler ve buna yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiğine yönelik önerilerde bulunmuşlardır.
Gümüş Doğan D, Ulukol B,	2010	Akranlara yönelik hazırlanan eğitim programında ergenlik dönemindeki çocukların sigaranın zararlarına yönelik olarak bilinç düzeyinin arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Önleyici Stratejiler

Bağımlılığı önleyici stratejilerin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırmalarda; en fazla oranda koruyucu ve önleyici faktörler (n=4) incelenmiştir. Bu oranı sırasıyla belediyelerde uygulanan rehabilitasyon (n=3), psikolojik yaklaşım (n=3), dini tutumlar (n=3), farklı eğitim modellerinin etkililiği (n=2), okul sosyal hizmeti/okul polisi (n=2), bilinçli farkındalık (n=2), sosyal ilgi ve algılanan destek (n=2), ekolojik sistem (n=2), sosyal tedavi ve rehabilitasyon (n=1), akademik güdülenme (n=1), zamanın etkili kullanımı (n=1), psikofarmakolojik tedavi (n=1), psikoterapötik tedavi (n=1) ve yeni medya okuryazarlığı (n=1) izlemiştir.

Bağımlılığı önleyici stratejileri inceleyen araştırmaların sonuçları incelendiğinde; en fazla oranda multidisipliner çalışmanın yapıldığı (n=11) sonucuna ulaşılmıştır. Bu oranı sırasıyla, ebeveyn- ergen iletişiminin artırılması (n=6), okulun bağımlılıkta etkili olduğu (n=3), bağımlılıkta dini inancın etkisinin olduğu (n=3), daha çok araştırma yapılması gerekliliği (n=1), ebeveynlerin desteklenmesi gerektiği (n=1), okul polisinin bağımlılığın önlenmesinde etkili olduğu (n=1), yeni medya okuryazarlığının bağımlılığın önlenmesinde etkili olduğu (n=1) ve gelecek beklentisinin bağımlılıkla mücadelede etkisinin (n=1) olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Önleyici Stratejilerin incelendiği çalışmaların amaçlarına ve sonuçlarına yönelik örnekler Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Önleyici stratejilerin incelendiği çalışmaların amaçlarına ve sonuçlarına yönelik örnek araştırmalar

Önleyici Stratejilerin Belirlenmesi Amacına Yönelik Örnekler		
Yazar	Yıl	Amaç
Altundağ Y,	2018	Okullarda uygulanan ve etkili olduğu ifade edilen sanal zorbalıkla mücadele programının rehber öğretmenlerin görüşlerine göre öğrenciler üzerinde etkisinin olup olmadığını belirlemeyi amaçlamışlardır.
Baştürk Akça E, Sayımer İ, Balaban Salı J, Başak BE,	2014	Araştırmacılar, dünyada ve Türkiye’de siber zorbalığın önlenmesinde kullanılan faaliyetleri incelemeyi amaçlamışlardır.
Yıldız MO,	2018	Araştırmada amaçlanan madde bağımlılığında yerel hizmet birimlerinden belediyenin etkililiğini incelemektir.
Önleyici Stratejilerin İncelenmesine Ait Sonuçlara Yönelik Örnekler		
Yazar	Yıl	Sonuç
Aydil G,	2020	Araştırma sonucunda ergenler arasında internet kullanım düzeylerinin oldukça yüksek olduğu ve internet kullanım süresi arttıkça akademik başarının düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.
Ekşi F, Ümmet D,	2013	Araştırma sonucunda araştırmacılar, internet bağımlılığı ve siber zorbalığın oldukça yoğun yaşandığı ve bunun sonucunda ergenler üzerinde olumsuz sonuçlara yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır. Bunun önlenmesi için okul ve ailenin birlikte çalışmaları gerektiğini ifade etmişlerdir.
Karaca HN,	2023	Araştırma sonucunda madde bağımlılığından korunmada dini inancın etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Karataş Z,	2021	Araştırmada madde bağımlılığının birey ve aile etkenli olduğu ve madde bağımlılığından korunabilmek için de multidisipliner çalışılması gerekliliği vurgulanmıştır.

Bağımlılıkla Mücadelede Uygulanan Programlar

Bağımlılıkla mücadelede programların etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmalarda; en fazla oranda psikoeğitim programının etkililiği (n=12) incelenmiştir. Bu oranı sırasıyla, açık hava etkinlikleri/ fiziksel aktivite

(n=4), bilişsel davranışçı terapi (n=3), sosyal temelli destek/sosyal beceri destek (n=3), gerçeklik terapisi/güçlendirme (n=2), egzersizler (n=2), oyun temelli program/geleneksel oyun (n=2), yaşam becerileri (n=1), akran eğitimi (n=1), öznel iyi oluşu artırma (n=1), annelere yönelik eğitim (n=1), psikodrama (n=1), dijital bağımlılığı önlemeye yönelik program (n=1), sanat programı (n=1), etkili eğitim modeli (n=1) ve web tabanlı eğitim programı (n=1) izlemiştir. Bağımlılıkla mücadelede programların etkisini inceleyen araştırmaların sonuçları incelendiğinde; en fazla oranda uygulanan eğitimin bağımlılığı azaltmada etkili olduğu (n=41) bulunmuştur. Bu oranı sırasıyla fiziksel aktivite ile bağımlılık arasında ilişki olmadığı (n=2), katılımcıların uygulanan programı yeterli buldukları (n=2), ebeveynlerde farkındalık olduğu (n=1), fiziksel aktivitenin bağımlılığı azaltmada etkili olduğu (n=1) ve medya okuryazarlığı programı geliştirilmesinin gerekli olduğu (n=1) izlemiştir. Bağımlılıkla mücadelede uygulanan programların incelendiği çalışmaların amaçlarına ve sonuçlarına yönelik örnekler Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Bağımlılıkla mücadelede uygulanan programların incelendiği çalışmaların amaçlarına ve sonuçlarına yönelik örnek araştırmalar

Bağımlılıkla Mücadelede Uygulanan Programların Etkililiğinin Belirlenmesi Amacına Yönelik Örnekler		
Yazar	Yıl	Amaç
Akdeniz E,	2019	Sigara bağımlılığının azaltılmasında kullanılan bir model olan (Transtoretik) modelin etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.
Akkuş D, Eker F, Karaca A, Kapısız Ö, Açıkgöz F,	2016	Bağımlılığın önlenmesinde etkili olduğu ifade edilen akran eğitimi programının farklı lise türlerinde etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.
Biçer U,	2014	Araştırmada sosyal beceri eğitimi programı ile internet bağımlılığı arasındaki ilişki araştırılmıştır.
Günler H,	2023	Annelerle yürütülen eğitim programının ergenlerin internet davranışları ile anne-çocuk ilişkisine etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.
Kacar D,	2020	. Araştırmacı tarafından hazırlanan ve geleneksel çocuk oyunları eğitim programının internet bağımlılığı ve psikososyal süreçlere etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.
Peker A,	2013	Problemlerle internet kullanımı ve siber zorbalık olgusunu yaşayan ergenlere yönelik hazırlanan psikoeğitim programının etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.
Bağımlılıkla Mücadelede Uygulanan Programların Etkililiğine Ait Sonuçlara Yönelik Örnekler		
Yazar	Yıl	Sonuç
Bağatarhan T,	2020	Araştırma sonucunda ergenlere uygulanan psikoeğitim programının ve ebeveynlere uygulanan eğitim programının, ebeveynlerin internet bağımlılıklarının önlenmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Bostancıoğlu B,	2018	Ergenlere uygulanan resim terapisinin madde bağımlılığının azaltılmasında etkili olduğu bulunmuştur.
Demirdel E, Aşkın BG, Çıtlak B, Zorlu FZ,	2021	Madde bağımlılığının uygulanmasında aktif olarak ergenin katılacağı etkinliklerin başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
İkiz F, Çınk E, Sarıkaya Ö,	2020	.Bilişsel davranışçı terapinin ergenlerin internet bağımlılığı üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır.
Karadağ YE, Noyan CO,	2023	Araştırmada uygulanan psikoeğitim programının ergenlerin problemlerle internet kullanımında etkili olduğu bulunmuştur.
Korkmaz K,	2018	Bilişsel davranışçı siber zorbalık önleme programının ergenler üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tartışma

Araştırma sonucunda, incelenen yayınlarda amaçlanan konulardan birinin bağımlılıkla mücadeleyi önlemede kullanılan programlar olduğu saptanmıştır. Bu başlık altında ise en fazla oranda yurt dışı bağımlılıkla mücadele konusunun ele alındığı, siber zorbalığa yönelik programların incelendiği belirlenmiştir. Bağımlılıkla mücadelede araştırmacıların en fazla oranda ifade edilenleri amaçlamalarının bağımlılıkla mücadele konusunda atılacak adımların belirlenmesi açısından önemli olduğu ifade edilebilir. Bağımlılıkla mücadele konusu, farklı yönleri olan ancak farklı olmasına rağmen bir bütünlük içinde ele alınmayı gerektiren bir durumdur (1). Bir başka ifadeyle bağımlılıkla mücadelede başarılı olunabilmesi açısından o ana kadar yapılanların sistematik bir şekilde değerlendirilmesini, bu süreçte başarılı olunanların ve olunmayan noktaların belirlenmesini de gerektirmektedir (32-34). Bu durum ise araştırmacıların bağımlılıkla mücadele konusunda yurt dışı örnekleri incelemesine yol açmış olabilir. Araştırmada daha az oranda olsa da bağımlılıkla mücadele konusunda yurt içi örneklerin incelenmesi, güncel tedavi yaklaşımlarının ele alınması, denetimli serbestlik programının ele alınması ve bağımlılıkla mücadele eğitimlerinin olması bu düşüncüyü de doğrulamaktadır.

Araştırma sonucunda en fazla incelenen konulardan bir diğeri siber zorbalıktır. Bu durumu teknolojinin aşırı kullanımı sonucunda gelişebilecek bir durum olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim ergenlik dönemindeki çocukların korunmasız bir şekilde teknolojik dünyada fazla yer almaları, onları saldırılara da açık hale getirebilmektedir. Bu saldırılardan biri de siber zorbalık olarak değerlendirilebilir. En genel anlamda, siber zorbalık ise kişinin zarar görmesi ile sonuçlanabilecek davranışlardır (35-36). Bu noktada da araştırmacıların bağımlılıkla mücadele konusunda siber zorbalığı ele almalarının beklenen bir durum olduğu ifade edilebilir.

Farklı eğitim modellerinin incelenmesi sonucunda ulaşılan sonuçlar incelendiğinde; araştırmacıların koruyucu ve önleyici hizmetlere ağırlık verdiği, psikoeğitim programının geliştirilmesi gerektiği, yerel yönetimlere bağlı olan merkezlerle bağımlılıkla mücadelede uygulamaların yetersiz olduğu, sistematik-davranışçı tedavi çerçevesinde çalışmaların yoğunlaştığı ve medya okuryazarlık programının geliştirilmesi gerekliliği sonuçlarına ulaşmıştır. Ulaşılan bu sonuçları, oldukça önemli olan bağımlılıkla mücadele konusunda verilen ve uygulanan program ve işleyişlere bağlı olarak açıklamanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Özellikle madde bağımlılığı konusunda yerel yönetimlerin, bulundukları bölgedeki bağımlı bireylerin rehabilitasyonunda oldukça önemli rol ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu merkezler hem bağımlı bireyi hem de bu bireyin çevresini ele alacak şekilde yapılandırılmış çalışmaları gerçekleştirmekle yükümlüdür (37-39).

Yerel yönetimler, çocuk ve ergenleri bağımlılık pençesine düşmeden korumak amacıyla bulundukları bölgede koruyucu ve önleyici çalışmaları gerçekleştirmektedir. Özellikle okuldaki rehber öğretmenler, okul yönetimi ve okullarda uygulanan okul polisliği, çocuklardan oluşan gönüllü polislik uygulamaları bunlar arasında yer almaktadır (40-41). Böylelikle çocuk hem bağımlılığa yönelik bir bilinç geliştirmekte, hem de akranları arasında belirebilecek bağımlılık durumlarının daha da kötüye gitmemesi açısından uyanık durumda yer alabilmektedir ki bu durum koruyucu ve önleyici faktörleri oluşturmaktadır. Ancak özellikle bağımlılık geliştikten sonra, bağımlılık gelişen bireyleri bu davranışlarından kurtarmak daha etkili çözüm stratejileri gerektirebilmektedir. Bu etkililik ise uygulamaya ağırlık verilmesini, yerel yönetimlerin daha işlevsel olmasını gerektirmektedir (26,42-43). Ancak araştırmacılar bu konuda yetersizliği ifade etmişlerdir. Bununla birlikte özellikle bağımlı olan bireylere yönelik sistematik- davranışçı yaklaşım ve psikoeğitim programları ise bağımlılığa yönelik kabulleri değiştirmeyi gerektiren ve dolayısıyla bağımlılıkla mücadele konusunda etkili olan unsurlar olarak ifade edilmektedir (3,28,44-48.). Bu durum ise araştırmacıların sonuçlarını doğrulamaktadır. Özellikle günümüzde kullanım yaşı çok erken dönemlere inerek potansiyel bağımlılık nesnesi olan teknolojiye ise medya okuryazarlık çalışmalarının etkililiği tartışılmaz durumdadır (6,49).

Araştırmacıların amaçladıkları bir diğer konu ise bağımlılıkla mücadelede önleyici stratejilerin araştırılmasıdır. Bu kapsamda belediyelerde uygulanan rehabilitasyon programları, bağımlılıkla psikolojik yaklaşımın ne olduğu, dini tutumların bağımlılıktan korunmada rolü, farklı eğitim modellerinin etkililiği, okul sosyal hizmeti/okul polisi uygulamalarının etkililiği, bilinçli farkındalık çalışmaları, sosyal ilgi ve algılanan destek,

ekolojik sistemin bağımlılıktaki rolü, sosyal tedavi ve rehabilitasyon, akademik güdülenme, zamanın etkili kullanımı, psikofarmakolojik ve psikoterapötik tedavi yaklaşımları ve yeni medya okuryazarlık çalışmalarının etkili olduğu belirlenmiştir. Araştırmacıların amaçlarının bu yönde olması ise bağımlılığın oluşma nedenlerine bağlanarak açıklanabilir. Bağımlılıkla mücadele durumu ortaya çıkan faktörlerin belirlenerek bu faktörlerle toptan mücadele etmeyi de gerektirebilir (1). Nitekim bağımlılıktaki özellikle ergenlik döneminde yer alan bireylerin çevreden aldıkları ya da alamadıkları destek, kişilik özellikleri, yaşam becerileri koruyucu faktörleri oluşturmakta ve risk faktörlerini de belirlemektedir (50-52). Aynı zamanda bağımlılıkla mücadelede yer alan pek çok uygulama, kurum ya da kişi bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı bağımlılık gelişmeden önleyici faktörleri oluştururken, bir kısmı ise bağımlı bireylerin rehabilitasyon sürecinde koruyucu faktörlerini oluşturmaktadır (1,53-55). İfade edilenlerin durumunun tespit edilerek yaklaşımda bulunmasının ise bağımlılıkla mücadelede önemli olduğu ve araştırmacıların da bu nedenle araştırmayı yaptıkları düşünülmektedir.

Araştırmada, araştırmacıların önleyici stratejiler konusunda ulaştıkları sonuçlar incelendiğinde; bağımlılıkla mücadelede multidisipliner çalışmaların önemli olduğu, ebeveyn- ergen iletişiminin artırılması gerektiği, okulun ve dini inancın bağımlılıktaki etkili olduğu, daha çok araştırma yapılması gerekliliği, ebeveynlerin desteklenmesi gerekliliği, okul polisinin bağımlılığı önlemede etkili olduğu, yeni medya okuryazarlığının bağımlılığın önlenmesinde etkili olduğu ve gelecek beklentisinin önemli olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Bağımlılık daha önce de ifade edildiği gibi çok boyutlu olan ve pek çok farklı kişinin rol ve sorumlulukları olan bir durumdur. Özellikle ergenlik döneminde bulunan çocuğun, ebeveynlerinin dikkati, ebeveynlerin okulla bağlantılı hareket etmeleri önemli ve gereklidir (1,42,56-57). Ergenin davranışlarında değişimle fark edilebilecek bağımlılıkla etkin bir şekilde mücadele edilebilmesi için ebeveynin ergenle iletişimi önemli olup ve bu etkileşiminin artırılması gerekmektedir. Ebeveynin bu çabası ise multidisipliner çalışmayı gerektirmektedir (1,56-57). Bunun yanında bağımlılıkla mücadelede bireysel çabalar da gereklidir. Bireysel çabalarda ise dini tutumlar ve gelecek beklentisi önemli yer tutmaktadır. Özellikle bireyin geleceğe yönelik beklentileri, planları bağımlılığın getireceği problemleri fark ederek uzak durmasına yol açabilir (26,42,58).

Araştırmacılar tarafından amaçlanan üçüncü amaç ise bağımlılıkla mücadelede uygulanan programların incelenmesi olmuştur. Bu noktada en fazla incelenen araştırmalar ise, psikoeğitim programının etkililiği, açık hava/fiziksel hava etkinlikleri, bilişsel davranışçı terapi, sosyal temelli destek/sosyal beceri destek, gerçeklik terapisi/güçlendirme, egzersizler, oyun temelli program/geleneksel oyun, yaşam becerileri, akran eğitimi, öznel iyi oluşu artırma, annelere yönelik eğitim, psikodrama, dijital bağımlılığı önleme, sanat, etkili öğretim modeli, web tabanlı eğitim programlarının etkililiği araştırılmıştır. Araştırmacıların belirlenen programları incelemeleri, bu programlara yönelik yapılan deneysel çalışmaların yoğunluğu ile açıklanabilir. Deneysel çalışma sonucunda ise genellikle bulunan program geliştirilip, farklı örneklerde kullanılır hale gelebilmektedir. Bu düşünce ile paralel olarak oldukça önemli bir sağlık sorunu olan bağımlılıkla mücadelede uygulanacak programların en etkili hangisi olduğunun belirlenmesi ve buna bağlı olarak yaygınlaştırılması uygulanan programların incelenmesini de gerektirmektedir (6,30,59-61). Dolayısıyla araştırmacıların bağımlılıkla mücadele konusunda farklı eğitim programlarını incelemelerinin de bu düşünceyle bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada araştırmacıların ulaştıkları son sonuç ise bağımlılıkla mücadelede uygulanan eğitimlerin etkililiğidir. Bu kapsamda eğitimlerin bağımlılığı azaltmada etkili olduğu, fiziksel aktivite ile bağımlılık arasında ilişki olmadığı, katılımcıların uygulanan programı yeterli buldukları, ebeveynlerde farkındalık oluşturduğu, fiziksel aktivitenin bağımlılığı azaltmada etkili olduğu ve medya okuryazarlığı programı geliştirmenin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçları geliştirilen programların etkililiği ve ergenlerin bağımlılıktan uzak durmaları sonucunda gerçekleştiği söylenebilir. Bağımlılıkla mücadelede uygulanan eğitimler, bireyin farklı aktivitelere yönelmesine neden olabilmektedir. Nitekim bağımlılığın oluşmasında özellikle ergenlik dönemindeki gelişim özellikleri önemli rol oynamaktadır (14-16).

Ergenin ilgisinin ve davranışlarının farklı yönleri kanallara kanalize edilmesinin de bağımlılığın önlenmesinde etkili olabileceği ifade edilebilir (30,59). Ancak bazı sonuçlarda ortaya çıkan fiziksel aktivite ile bağımlılık arasında ilişki olmadığının belirlenmesinin ise düzenlenen fiziksel aktiviteden ya da uygulanan eğitimden

kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Bu bulgunun yanında ebeveynlerin ve katılımcıların programların etkili olduğunu belirtmeleri ve farkındalık düzeylerinin artması ise bağımlılıkla mücadele konusunda eğitim programlarının geliştirilmesinin ne derece önemli olduğunu da gözler önüne sermektedir (26,30). Teknoloji bağımlılığı konusunda da gençlerin medyanın yararları, zararları, medya içeriklerini belirleyebilmeleri anlamına gelecek olan medya okuryazarlığı da geliştirilmesi gereken önemli bir konu alanı olup (49,62-63) araştırma sonucunda da elde edilen bir bulgu olmuştur. Araştırmada amaçlanan Türkiye’de ergenlik dönemindeki bağımlılıkla mücadele yöntemleridir. Mücadele yöntemlerinde ise tez ve makalelerden yararlanılmıştır. İfade edilen bu durumların araştırmanın sınırlılığı olarak belirtilmesi mümkündür.

Sonuç

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayanarak Farklı eğitim modellerinin bütünleştirilerek uygulanması, madde bağımlılığıyla mücadelede deneysel ve boyamsal çalışmalara yer verilmesi, ergenlik dönemindeki çocuğun tüm çevresini dâhil edecek eğitimlerin daha fazla uygulanması, ebeveynlerin desteklenmesi, bağımlılıkla mücadelede uygulamaya daha fazla ağırlık verilmesi, tüm toplumun bağımlılıkla mücadelede gereken önlemleri alması, medya okuryazarlığı çalışmalarının gerçekleştirilmesi ve medya okuryazarlığının tüm toplumda yaygınlaştırılması gerektiği önerilebilir.

Kaynaklar

1. Duyan V, Gövebakan R. Madde Bağımlılığı ve Aile. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2021: 9-58.
2. Pickard H. What we're not talking about when we talk about addiction. Hasting Centers Report 2020; 50(4): 37-46.
3. Kadan G, Aysu B, Aral N. Madde bağımlılığına yönelik yapılan lisansüstü tezlerinin incelenmesi. Anadolu Psikiyatri Derg 2019; 20(Özel sayı. 1): 65-68.
4. Aral N, Gürsoy F, Öz S, Aysu B. Ergenlerde İnternet Kullanımının Öğretmen Görüşleri ile İncelenmesi. III. Uluslararası Öğretmen Eğitimi ve Akreditasyon Kongresi Bilimsel Çalışmalar Kitabı, 2019: 171-180.
5. Balakrishnan J, Griffiths MD. Social media addiction: What is role of content in You Tube? J Behav Addict 2017; 6(3): 364-377.
6. Doğan Keskin A, Aral N. Oyun bağımlılığı: Güncel bir gözden geçirme. Bağımlılık Dergisi 2021; 22(3): 327-339.
7. Eryılmaz A, Deniz ME. Tüm Yönleriyle Bağımlılık. Ankara: Pegem, 2019: 94-124.
8. Gökler R, Koçak R. Uyuşturucu ve madde bağımlılığı. Sosyal Bilimler Araştırmalar Dergisi 2008; 3(1): 89-104.
9. Erbay E, Oğuz N, Yıldırım B, Fırat E. Alkol ve madde bağımlılığı olan bireylerin başa çıkma tutumları. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi 2016; 20(3): 597-609.
10. Gozquez J, Perez- Fuentes MC, Molero MM, et al. Drug use in adolescents in relation to social support and reactive and proactive aggressive behavior. Psicothema 2016; 28(3): 318-322.
11. Hayre SR, Goulter N, Maretti MM. Maltreatment, attachment and substance use in adolescence: Direct and indirect pathways. Addict Behav 2019; 90: 196-203.
12. Kabasakal Z, Çelik O. Madde kullanımı ve iyileşmekte olan bireylerin sosyal sorun çözme becerilerinin incelenmesi. Yeni Symposium 2017; 55(2): 1-10.
13. March JL, Oviedo- Joakes E, Romero M. Drugs and social exclusion in ten European cities. Eur Addict Res 2016; 12(1): 32-41.
14. Bickham DS. Current research and view points on internet addictions in adolescents. Curr Pediatr Rep 2021; 9(1): 1-10.
15. Cerniglia L, Zoratto F, Cimino S, et al. Internet addiction in adolescence: Neurobiological, psychosocial and clinical issues. Neurosci Biobehav Rev. 2017; 76(Pt A): 174-184.
16. Eroğlu A, Bayraktar S. İnternet bağımlılığı ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. International Journal of Social Sciences and Education Research 2017; 3(1): 184-199.
17. Öztürk H. Bağımlılıkla mücadelede kamu kurum ve politikaları bağımlılıkla mücadele yüksek kurulu. Çetin Aydın G (editör). Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmaları XIV. İstanbul: Eğitim Yayınevi, 2023: 105-119.
18. Çelebi M, Uslu R. Bağımlılık ve aile ilişkisi. Anadolu Psikiyatri Derg 2019; 20(1): 98-100.
19. Esen PY, Kutlu R, Cihan FG. Internet addiction, substance use and alexithymic dimensions in two different faculties' students. Cent Eur J Public Health 2021; 29(3): 209-216.

20. Giotakas O, Tsauvelas G, Spourdalaki E, et al. Internet gambling in relation to internet addiction substance use, online sexual engagement and suicidality in a Greek sample. *International Gambling Studies* 2017; 17(1): 20-29.
21. Liu HC, Liu SI, Tjung JJ, et al. Self-harm and its education with internet addiction and internet exposure to suicidal thought in adolescents. *J Formos Med Assoc* 2017; 116(3): 153-160.
22. Nemati Z, Matlabi H. Assesing behavioral patterns of internet addiction and drug abuse among high school students. *Psychol Res Behav Manag* 2017; 10: 39-45.
23. Aktan O, Yılmaz, M, Yılmaz M. Ortaokullarda uygulanan bağımlılıkla mücadele eğitim programının etkililiğinin değerlendirilmesine yönelik yönetici, öğretmen ve veli görüşleri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 2018; 5(4):637-664.
24. Clithero JA, Karmarkar UR, Hsu M. Toward an integrative conceptualization of maladaptive consumer behavior. *Addiction and Maladaptive Consumption* 2021; 6(3): 334-341.
25. İkiz F, Çınkır E, Sarıkaya Ö. Ergenlerde bilişsel davranışçı terapi uygulamalarının etkililiğinin ve yöntemlerinin sistematik gözden geçirilmesi. *Turkish Studies* 2020; 15(6): 4277-4296.
26. Özbay Y, Yılmaz S, Büyüköztürk Ş, et al. Madde bağımlılığı: temiz bir yaşam için bireyin güçlendirilmesi. *Addicta: the Turkish Journal on Addictions* 2018; 5(1): 81-130.
27. Shariat A, Amini M, Mohebbati E. Systematic review of family factors associated with substance abuse in adolescents: A comparative study between Iran and developed countries. *Int J Body Mind Cult* 2023; 10(1): 1-20.
28. Şarlak D, Öztürk E. Psikodrama temelli müdahale programları: Sistematik bir değerlendirme. *Karya Journal of Health Science* 2021; 2(1): 21-29.
29. Yılmış G. İnternet ve Tütün Bağımlılığını Önlemede "Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitimi" nin ilkökul 3. ve 4. Sınıf Öğrencileri Üzerindeki Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Trakya: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
30. Yoldaş C, Demircioğlu H. Madde kullanımı ve bağımlılığını önlemeye yönelik psikoeğitim programlarının incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi* 2020; 21(1): 72-91.
31. Creswell JW. Araştırma Deseni: Nicel, Nitel ve Karma Yöntem Araştırmaları, Demir SB (Çeviren) 3. Baskı. Ankara: Eğiten Kitabevi, 2017: 183-204.
32. Aslan N. Ergenlerde internet bağımlılığı, yaygınlığı, nedenleri ve sonuçları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2019; 12(65): 945-957.
33. Sarıgözel M. Küresel uyuşturucu kontrol sistemi ve Türkiye. *SMART Journal* 2020; 7(40): 120-137.
34. Yüksel E. Ne demek lazım: Uyuşturucu mu, madde bağımlılığı mı? Uyuşturucuyla mücadelenin temel kavramlarına yönelik uygulama ve tartışmalar. *Kurgu* 2017; 25(2): 39-64.
35. Kintonova A, Vasyaev A, Shestak V. Cyberbullying and cyber-mobbing in developing countries. *Information & Computer Society* 2020; 29(3): 435-456.
36. Türk B, Şenyuva G. Şiddet sarmalı içinden siber zorbalık: Bir gözden geçirme. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* 2021; 10: 462-479.
37. John G. Social and behavior change communication (SBCC) strategies and the fight against during abuse in calabar South local government area, cross river state. *International Journal of Advanced Mass Communication and Journalism* 2020; 1(2): 1-10.
38. Sezik M. Büyükşehirlerin sosyal belediyeçilik yaklaşımlarına bir örnek olarak madde bağımlılığı ile mücadele çalışmaları. *Journal of Academic Projection* 2017; 2(1): 51-63.
39. Tabaszewski R. The role of local and regional authorities in prevention and control of NCDS: The case of Poland. *BMC Public Health* 2020; 20(1): 17.
40. Mallett CA. The school-to-prison pipeline: A critical review of the punitive paradigm shift. *Child Adolesc Soc Work J* 2016; 33(1): 15-24.
41. Zengin E, Keskin M. Yerel yönetimlerin çocuk suçluluğunun önlenmesinde ilgili kurumlarla etkileşimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2013; 37: 13-31.
42. Montgomery L, Vaughn LM, Jacquez F. Engaging adolescents in the fight against drug abuse and addiction: A concept mapping approach. *Health Educ Behav* 2022; 49(2): 272-280.
43. Ulaş E, Ekşi H. Inclusion of family therapy in rehabilitation program of substance abuse and its efficacious implementation. *Fam J* 2019; 27(4): 443-451.
44. Ekhtiari H, Rezapour T, Aupperle RL, Paulus MP. Neuroscience- informed psychoeducation for addictive medicine: A neurocognitive perspective. *Prog Brain Res* 2017; 235: 239-264.
45. Kocairi C. Madde Kullanım Bozukluğunda Bilişsel Davranışçı Yaklaşım Temelli Psikoeğitimin Bağımlılık Profili, Öz Yeterlik ve Bağımlılık Seyrine Etkisinin İncelenmesi: Randomize Kontrollü Deneyel Çalışma. Doktora Tezi, Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2023.

46. Küçükkaraca N, Pak H. İnternet bağımlılığı tedavisinde bilişsel davranışçı grup terapileri. Bağımlılık Dergisi 2023; 24(4): 528-538.
47. Magill M, Martino S, Wampold B. The principles and practices of psychoeducation with alcohol or other drug use disorders: A review and brief guide. J Subst Abuse Treat 2021; 126: 108442.
48. Sancho M, De Gracia M, Rodriguez RC, et al. Mindfulness- based interventions for the treatment of substance and behavioral addictions: A systematic review. Front Psychiatry 2018; 9: 95.
49. Bilous O. Social TV advertising in Ukraine and the EU topics, impact, affectiveness through the prism of media literacy. Cyberleninko 2021; 3: 398-407.
50. Agbaria Q. Internet addiction and aggression: The mediating roles of self-control and positive affect. Int J Ment Health Addict 2021; 19: 1227-1242.
51. Kayış AR, Satıcı SA, Yılmaz MF, et al. Big five-personality trait and internet addiction: A meta analytic review. Comput Human Behav 2016; 63: 35-40.
52. Xiao J, Li D, Jia J, et al. The role of stressfull life events and the big-five personality traits in adolescent trajectories of problematic internet use. Psychol Addict Behav 2019; 33(4): 360-370.
53. Aydın B, Seferoğlu SS. A suggestion for combating digital addiction: An interdisciplinary collaborative intervention model (CODAIM). Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi 2023; 11(20): 202-253.
54. Flores- Mosri D. Affective neuroscience contributions to the treatment of addiction: The role of social instincts, pleasure and seeking. Front Psychiatry 2021; 12: 761744.
55. Lyman MD, Lyman MD. Drugs in Society, Causes, Concepts and Control. 8th Edition. New York: Routledge, 2016:10-40.
56. Cüceler S, Yılmaz M, Türkleş S. Madde bağımlısı bireylerin yaşadığı psikososyal sorunlar, uygulanan kanıt temelli müdahaleler ve hemşireliği rolü. Bağımlılık Dergisi 2022; 23(1): 105-110.
57. Naeim M, Rezaeisharif A. The role of the family in preventing addiction. Addict Disord Their Treat 2021; 20(4): 479-485.
58. Clark TW. Causal responsibility for addiction. Addict Behav 2022; 130: 107292.
59. Acar S, Şaşman Kaylı D. An analysis about studies conducted on addiction field with methods of qualitative and mixed patterns in Turkey. Cyprus Turkish Journal Psychiatry & Psychology 2021; 3(1): 37-47.
60. Boyacı M. Türkiye’de internet bağımlılığı araştırmaları: Bir içerik analizi çalışması. Addicta: The Turkish Journal on Addictions 2019; 6(3): 777-796.
61. Handrianto C, Jusoh AJ, Choo PGS, et al. The role of teachers in drug abuse prevention in schools. International Journal of Academic Research in Business & Social Sciences 2020; 10(11): 708-716.
62. Muhibbin A, Pramesiano YE, Amini MZ, et al. Family communication patterns, media literacy and civic engagement: A study with Indonesian college students. Issues in Educational Research 2022; 32(3): 1067-1091.
63. Solmaz T, Çimen Ü, Yüksel H. Dijital çağda medya okuryazarlığının önemi. Tarih Okulu Dergisi 2017; 10(XXXII): 955-971.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE’in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır
Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kurul onayına gerek yoktur.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.
Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.
Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author
Ethical Approval: Ethical approval was not required for this study.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.
Financial Disclosure: Authors declared no financialsupport

Ek-1. İncelenen makalelere yönelik künye bilgileri

Yazarlar	Yıl	Çalışma	Yayınlandığı yer
Akdeniz E.	2019	Sigara bağımlılığı sağlığa etkileri ve sigara bırakmada kullanılan Transteoretik modeli.	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 2(3), 11-25.
Akgül G, Atalan- Ergin D, Uzunpınar S.	2021	Üstün yetenekli ergenlerde problemleri internet kullanımı ve siber zorbalık: Drama temelli bir müdahale programının etkililiği.	Yaratıcı Drama Dergisi, 16(2), 167-190.
Akkuş D, Eker F, Karaca A, Kapisız Ö, Açıkgoz F.	2016	Lise gençlerinde ekran eğitimi programı madde bağımlılığını önlemede etkili bir model olabilir mi?	Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 7(1), 34-44.
Aktan O, Yılmaz M, Yılmaz M.	2018	Ortaokullarda uygulanan bağımlılıkla mücadele programının etkililiğinin değerlendirilmesine yönelik yönetici, öğretmen ve veli görüşleri.	ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions, 5(4), 637-664.
Arıcı Doğan D, Döğher SS.	2023	Annelerin dijital ebeveynlik tutumları ile aile- çocuk internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi.	International Journal of Social Sciences and Education Research, 9(1), 1-14.
Ayas S, Hatipoğlu Sümer Z.	2021	Bireysel psikoloji (Adler yaklaşımı) temelli internet bağımlılığını önleme çalışmaları: Okullarda sosyal ilgi uygulamalarının önemi.	Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 4(2), 1-22.
Aydın B, Seferoğlu S.S	2023	Dijital bağımlılıkla mücadele için bir öneri: Disiplinler arası işbirlikli müdahale programı (DAİMM).	Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(20), 202-253.
Baştürk Akça E, Sayımer İ, Balaban Salı J, Başak B.E.	2014	Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalarındaki yeri.	Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmaları Dergisi, 21(Özel Sayı), 17-30.
Berber Çelik Ç.	2016	İnternet bağımlılığı eğilimini azaltmada eğitsel bir müdahale	ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions, 3(3), 365-386.
Bulut T, Yeşilkayalı E.	2020	Çocuk ve gençlerde madde bağımlılığının önlenmesine yönelik programların incelenmesi	Sosyal Çalışma Dergisi, 4(1), 27-32.
Danışmaz Sevin M, Erbay E.	2021	Eroin arkadaşlığı: Çevresi içerisinde birey perspektifi ile madde bağımlılarının yaşam deneyimleri.	Bağımlılık Dergisi, 22(1), 65-75.
Demirdel E, Aşkın BG, Çıtlak B, Zorlu FZ	2021	Madde bağımlılığı tedavisinde egzersiz.	Türkiye Sağlık Araştırmaları Dergisi, 2(2), 51-62.
Ekşi F, Ümmet D.	2013	Bir kişiler arası iletişim problemi olarak internet bağımlılığı ve siber zorbalık: Psikolojik danışma açısından değerlendirilmesi.	Değerler Eğitimi Dergisi, 11(25), 91-115.
Ertemel AV, Aydın G.	2018	Dijital ekonomide teknoloji bağımlılığı ve çözüm önerileri.	ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions, 5(4), 665-690.
Gümüş Doğan D, Ulukol B.	2010	Ergenlerin sigara içmesini etkileyen faktörler ve sigara karşıtı iki eğitim modelinin etkililiği.	Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi, 17(3), 179-185.
Gürsu O, Özçelik MF.	2022	Ergenlik döneminde dijital oyun bağımlılığı ve dindarlık ilişkisi.	Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 22(1), 199-216.
Işık A.	2018	Türkiye’de madde bağımlılığıyla mücadelede bir sosyal politika uygulaması olarak okul sosyal hizmetinin önemi	Toplum ve Sosyal Hizmet, 29(1), 208-228.
İkiz F, Çinkı E, Sarıkaya Ö.	2020	Ergenlerde bilişsel davranışçı terapi uygulamalarının etkililiğinin ve yöntemlerinin sistematik gözden geçirilmesi	Turkish Studies, 15(6), 4277-4296.
İşmen Gazioglu E, Canel AN.	2018	UNODC "Madde Bağımlılığını Önlemede Aile Becerileri Eğitimi Programları Uygulama Rehberi" nin Türkiye'nin ihtiyaçları açısından incelenmesi.	ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions, 5(3), 365-403.
Karadağ YE, Noyan CO.	2023	Teknoloji bağımlılığını önlemeye yönelik psikoeğitim programının 8. Sınıf öğrencileri üzerindeki etkisi.	Bağımlılık Dergisi, 24(1), 43-52.
Karataş Z.	2021	Madde bağımlılığının nedenlerine, sosyal tedavi ve rehabilitasyonuna ilişkin görüşlerin odak grup yöntemiyle belirlenmesi.	Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 25(1), 67-94.

Kavurucu Ö, Küçük L.	2021	Çağın gelişen sorunu siber zorbalık: Çocuk ve ergenlerde siber zorbalığı önleme.	Medical Research Reports, 4(3), 50-56.
Meral B, Çağlar S.	2021	Siber zorbalık: Çocuklarda zorbalığın yeni dönemi ve hemşirelik yaklaşımları.	Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 14(3), 261-267.
Nalbantoğlu İ, Tuncay T.	2023	Madde bağımlılarının ve ailelerinin bağımlılıkla mücadele deneyimlerinin incelenmesi.	Bağımlılık Dergisi, 24(2), 207-226.
Nazlıgül MD, Baş S, Akyüz Z, Yorulmaz O	2018	İnternette oyun oynama bozukluğu ve tedavi yaklaşımları.	ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions, 5(1), 13-35.
Özbay Y, Yılmaz S, Büyüköztürk Ş, Aliyev R, Tomar İH, Eşici H, Yancar C, Akyılmaz FD.	2018	Madde bağımlılığı: Temiz bir yaşam için bireyin güçlendirilmesi.	ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions, 5(1), 81-130.
Özbay Y, Büyüköztürk Ş, Tomar İH, Esici H, Aliyev R, Yancar C, Kumaz Z	2019	Bağımlılıkla mücadelede koruyucu ve önleyici faktörlerin incelenmesi: Yaşam becerilerinin rolü.	ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions, 6(3), 907-961.
Şarlak D, Öztürk E.	2021	Psikodrama temelli müdahale programları: Sistemati bir değerlendirme.	Karya Journal of Health Science, 2(1), 21-29.
Şentürk H.	2021	Dijital oyun bağımlılığını önlemeye yönelik uygulanan programlar.	Uluslararası Psikososyal Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1(1), 41-56.
Tınışkan M, Çetin YA, Onnar N, Cömert İT.	2015	Madde bağımlılığında nüksü önlemede bilinçli farkındalığın önemi: Bir derleme çalışması.	ADDICTA: The Turkish Journal on Addictions, 2(2), 123-142.
Uludaşdemir D, Küçük S.	2021	Siber zorbalığın önlenmesinde önemli bir kavram: Dijital ebeveynlik ve pediatri hemşireliği.	Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 4(3), 54-70.
Yavuz O, Erden Çınar S.	2023	Ergenlerde internette oyun bağımlılığı düzeyi ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkide oyun süresinin ve işlevsel olmayan inanışın aracı rolü.	Bağımlılık Dergisi, 23(1), 52-60.
Yıldırım O.	2022	Ergenlere yönelik geliştirilen nomofobi farkındalığı psikoeğitim programının etkililiği.	Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(34), 625-641.
Yoldaş C, Demircioğlu H.	2019	Çocuk ve ergenlik döneminde psikososyal risk faktörleri ve koruyucu unsurlar.	ASHD, 18(1), 40-48.
Yoldaş C, Demircioğlu H.	2020	Madde kullanımı ve bağımlılığını önlemeye yönelik psikoeğitim programlarının etkililiği.	Bağımlılık Dergisi, 21(1), 72-91.
Yüncü Z, Aydın R, Aydın C, Özbaran B, Köse S.	2016	Aile desteği ya da denetimli serbestlik kararı sonucu tedavi merkezine başvuran madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin klinik, sosyodemografik farklılıklarının belirlenmesi ve denetimli serbestlik olgularında ayıklığı sağlamada öngörücü faktörlerin belirlenmesi.	Nöropsikiyatri Arşivi, 53, 130-135.

Ek 2. İncelenen tezlere yönelik künye bilgileri

Yazar	Yıl	Çalışma	Tez türü	Enstitü Bilgileri
Akyüz A.	2019	Empati yönelimli siber zorbalık psikoeğitim programının lise 9. ve 10. Sınıf öğrencilerinin siber zorbalık düzeylerine etkisi.	Yüksek lisans tezi	Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
Alagöz N.	2019	Ortaöğretim öğrencilerinin fiziksel aktivite düzeyleri ile internet ve oyun bağımlılığı ilişkisi.	Yüksek lisans tezi	İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
Altundağ Y.	2018	Lise rehber öğretmenlerine yönelik tüm okul yaklaşımına dayalı sanal zorba farkındalığı ve sanal zorbalıkla başa çıkma stratejilerini kazandırma programının etkililiği.	Doktora tezi	Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
Arar M.	2018	İnternet bağımlılığı ile başa çıkma psikoeğitim programının lise 10. Sınıflarda internet kullanımına etkisi.	Yüksek lisans tezi	European University of Lefke, Yurtdışı Enstitüsü, Girne.
Ateş K.	2018	Madde bağımlılarının sosyal rehabilitasyonunda yerel yönetimlerin rolü: Bursa örneği.	Yüksek lisans tezi	Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Ayar N.	2010	Okul güvenliği sorununa farklı bir yaklaşım: Okul polisi uygulaması.	Yüksek lisans tezi	Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
Aydil Ö.	2020	Ergenlerde düzenli bir sosyal aktivitenin ve algılanan sosyal destek düzeyinin internet bağımlılığı ile ilişkisinin incelenmesi.	Yüksek lisans tezi	İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Gelişim Enstitüsü, İstanbul.
Baba Kaya H.	2018	Bireysel egzersiz programının ve neuro-feedback uygulamalarını oyun bağımlılığı, kişilik özellikleri, psikolojik belirtiler ve beyin dalgaları üzerine etkisi.	Doktora tezi	Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
Bağatarhan T.	2020	Lise öğrencilerinde internet bağımlılığını önlemeye yönelik bilişsel- davranışçı yaklaşıma dayalı psikoeğitim programlarının geliştirilmesi ve etkililiğinin değerlendirilmesi.	Doktora tezi	Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
Başıyigit P.	2021	Madde bağımlılarının maddeyi bırakma sürecinde dini tutum ve davranışları üzerine sosyolojik bir araştırma: Bursa Gadem örneği.	Yüksek lisans tezi	Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
Biçer U.	2016	Sosyal beceri eğitiminin ortaokul öğrencilerindeki internet bağımlılığı düzeyine etkisi.	Yüksek lisans tezi	Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
Bostancıoğlu B.	2018	Resim sanat terapisinin madde bağımlı gençlerin sosyal uyumlarına etkisi.	Doktora tezi	Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
Çakırbilgiç B.	2023	Öz kontrol odaklı psikoeğitim programının dijital oyun bağımlılığı ve dürtüsellik üzerine etkisi: Deneysel bir çalışma.	Yüksek lisans tezi	Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
Çetin M.	2023	Sigara bağımlılığına karşı geliştirilen eğitim yazılımının lise öğrencilerinin bilgi düzeylerine ve olumlu duygu gelişimine etkisi.	Yüksek lisans tezi	Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
Ekici F.	2022	Fiziksel aktivite içerikli eğitimsel oyunların dijital oyun bağımlılığına etkisi ve ebeveyn görüşleri.	Yüksek lisans tezi	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
Ergülşen- Başlar G.	2022	Yeni medya okuryazarlık düzeyinin siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışı üzerindeki rolü.	Doktora tezi	Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
Evcin U.	2015	Önleme stratejileri perspektifinden madde kullanımı ve okul temelli örnek bir uygulama: Yaşam becerileri eğitim programı.	Doktora tezi	İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
Güme S.	2022	İnternet bağımlılığını önlemeye yönelik bir model önerisi.	Doktora tezi	Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
Günler H.	2023	Annelele yürütülen grup çalışmasının ergenlerin internette	Yüksek lisans tezi	Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

		oyun oynama sorunlarına, özel iyi oluşlarına ve anneleri ile ilişkilerine etkisinin incelenmesi.		
Kacar D.	2020	Geleneksel çocuk oyunlarının internet bağımlılığı sosyal beceri ve stres düzeyine etkisi	Yüksek lisans tezi	Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
Karaca HN.	2023	Lise öğrencilerinin dini inançları ile madde bağımlılığından korunma öz yeterlilikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.	Yüksek lisans tezi	İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
Keleş A.	2023	Sosyal temelli destek eğitim programının şiddet içerikli dijital oyunlar oynayan ergenlerin saldırganlık davranışına etkisi.	Yüksek lisans tezi	KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya.
Koçak Uyaroglu A.	2017	Ergenlere yönelik güçlendirme programının madde bağımlılığından korunmada öz yeterlik, benlik algısı ve atılganlık düzeylerine etkisi.	Doktora tezi	Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
Korkmaz K.	2018	Bilişsel davranışçı temelli siber zorbalık önleme programının etkisi.	Yüksek lisans tezi	Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
Özbay A.	2017	Sanal zorbalığa maruz kalan ergenlerin çözüm odaklı kısa süreli terapi yönelimli psikoeğitim programının psikolojik belirtiler ve sanal mağduriyete etkisi.	Yüksek lisans tezi	Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
Özer İÖ.	2019	Öznel iyi oluşu artırma programının, zararlı alışkanlıkları olan ergenlerin öznel ve psikolojik iyi oluşları üzerine etkisi.	Yüksek lisans tezi	Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
Pamuk M	2017	Ergenlerde akıllı cep telefonunun problemli kullanımını azaltmaya yönelik bir psikoeğitim programının etkililiğinin incelenmesi.	Doktora tezi	İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
Peker A.	2013	İnsani değerler yönelimli psikoeğitim programının problemli internet kullanımı ve siber zorbalık üzerindeki etkisi	Doktora tezi	Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
Sarı S.	2019	10-12 yaş aralığındaki çocuklarda rekreatif amaçlı yapılan sporun internet bağımlılığı, iyimserlik ve iletişim becerileri üzerindeki etkisi. (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi spor okulları örneği).	Yüksek lisans tezi	Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
Sözbilir A.	2019	Açık hava etkinliklerinin dijital bağımlılık düzeyine etkisinin incelenmesi	Yüksek lisans tezi	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
Şen AS.	2015	Ergenlerin sahip oldukları değerler ile gelecek beklentileri ve madde bağımlılığından korunma öz yeterliliği arasındaki yordayıcı ilişkiler.	Yüksek lisans tezi	Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
Şengü Tan H.	2020	Siber zorbalık eğitiminde durumlu öğrenme yönteminin uygulanması.	Yüksek lisans tezi	Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü, Ankara.
Tanrıku T.	2013	Siber zorbalıkla ilgili değişkenlerin incelenmesi ve gerçeklik terapisi yönelimli bir müdahale programının siber zorba davranışlar üzerindeki etkisi.	Doktora tezi	Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
Taş İ.	2015	Psikolojik belirtileri azaltmaya yönelik psikoeğitim programının ergenlerde internet bağımlılığına etkisi.	Doktora tezi	Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
Tunçbilek M.	2018	Spor tesislerinden yararlanan 15-18 yaş arası öğrencilerin madde bağımlılığından korunmada öz yeterliliğinin araştırılması (Keçiören Belediyesi örneği).	Yüksek lisans tezi	Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
Uludaşdemir D.	2021	Sağlığı geliştirme modeline temellendirilmiş web tabanlı siber zorbalık eğitimi ile siber zorba	Doktora tezi	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

		adolesan ve ebeveynlerinde farkındalık oluşturma.		
Üçüncü T.	2022	İlköğretim (2. Kademe) öğrencilerinin madde bağımlılığı ile mücadelesinde okul sosyal hizmetinin önemi.	Yüksek lisans tezi	Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane.
Yıldız MO.	2018	Belediye madde bağımlılığı merkezlerinin çalışmalarının değerlendirilmesi	Yüksek lisans tezi	Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Yılmış G.	2019	İnternet ve tütün bağımlılığını önlemede "Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitimi" nin ilköğretim 3. ve 4. Sınıf öğrencileri üzerindeki etkisi.	Yüksek lisans tezi	Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trakya.
Yumru H.	2020	Erken ergenlik dönemindeki çocuklarda internet bağımlılığını önlemede oyun temelli programın etkisi.	Yüksek lisans tezi	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karaman.